

LESSEN OVER OORLOG EN BEVRIJDING

Tegenwoordig vindt iedereen het belangrijk dat kinderen kennis nemen van de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deze gedachte leeft in Nederland al sinds het einde van de oorlog. Het onderwijs is van oudsher een gemakkelijke manier om hen te bereiken. De oorlogseducatie op de scholen is de afgelopen decennia telkens aangepast aan de normen van de maatschappij.

Hoe heeft het oorlogsonderwijs in de bovenbouw van het basisonderwijs zich ontwikkeld in Nederland vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog tot nu?

Dienke Hondius, verbonden aan de VU te Amsterdam, deed uitgebreid onderzoek naar hoe er onderwijs werd gegeven over de Tweede Wereldoorlog en op welke manieren die oorlog werd herdacht, al of niet in schoolverband (*Oorlogslessen, onderwijs over de oorlog sinds 1945, 2010*). Zij beschrijft in haar boek chronologisch een aantal fases in het oorlogsonderwijs, met de daaraan verbonden kenmerken en trends. Dit boek is de leidraad van deze beschouwing.

Direct na de bevrijding was er behoefte aan "trots en troost". De scheidslijn tussen "goed" en "fout" werd messcherp getrokken: het verzet als overwinnaar werd het voorbeeld voor de jeugd, met koningin Wilhelmina en prins Bernhard als nationale helden. Duitsers en collaborateurs waren uitgesproken fout.

In de navolgende jaren werd het aanleren van een kritische houding bij de leerlingen een nieuwe doelstelling; zij moesten zelf leren onderscheid te maken tussen "goed" en "fout". De Tweede Wereldoorlog werd in deze tijd grotendeels benaderd vanuit het nationale gezichtspunt, en vooral het militaire verhaal van de oorlog kreeg veel aandacht.

Ittervoort, basisschool De Schakel,

10 april 2014

In de jaren zestig, toen het begrip vrijheid een steeds belangrijker maatschappelijk thema werd kwam het accent steeds meer te liggen op het vormen van een eigen mening en kwam er meer oog voor de lokale verscheidenheid: niet overal gebeurden dezelfde dingen. Daarnaast kwam er meer aandacht voor de Jodenvervolgung; na het Eichmann-proces in 1961 drongen de omvang en de verschrikkingen ervan pas echt tot de mensen door.

Na dit woelige decennium werd de aandacht meer gericht op vredeseducatie. Het wereldnieuws kwam nu via de televisie elke huiskamer binnen en dus werden er in de oorlogslessen verbanden gezocht tussen de gebeurtenissen van *toen* en die van *nu*. Eind jaren zeventig kwam er steeds meer aandacht voor individuele verhalen door de gastlessen van ooggetuigen. Steeds vaker werden morele kwesties aangekaart: waar ligt de scheidslijn tussen *goed* en *fout*?

De moord op de vijftienjarige Antilliaanse jongen Kerwin Duinmeijer, in 1983, riep vragen op over discriminatie van (etnische) minderheden. In 1985 voltooide Claude Lanzmann zijn documentaire over de Holocaust, "Shoa", een document dat wereldwijd aandacht kreeg. Lanzmann interviewde overlevenden van de vernietigingskampen, maar legde ook het perspectief van de uitvoerders van de Holocaust op film vast. Hij maakte daarbij geen gebruik van archiefbeelden. Het oordeel was aan de kijker. Een ingekorte montage speciaal voor jongeren werd veel bekeken.

In de jaren negentig werden de academische trends gevolgd: de vrouwen in het verzet kregen meer aandacht, evenals gewone, alledaagse oorlogservaringen van burgers.

De nationale oorlogsgeschiedenis leefde op in het nieuwe millennium. Er werd hierdoor minder over de landsgrenzen heen gekeken en er werd nauwelijks een verbinding gemaakt tussen nationale en lokale geschiedenis. De meest recente trends in de oorlogseducatie zijn gericht op beleving en op humanisering van de geschiedenis. In de Volkskrant van 8 april 2014 (*Herdenk geen doden maar daden*) beschrijft Arno Haijtema zijn rondgang langs verschillende toonaangevende oorlogs- en verzetsmusea. Hoe kunnen oorlogsbelevissen levend gehouden worden? Haijtema beschrijft de wijze waarop verschillende musea in ons land dit aanpakken: "Voor ouderen is symboliek nog voldoende om te gedenken, maar de jongere generaties hebben reconstructies nodig om te bevatten wat er is gebeurd". Ook Nienke Hondius wijst in haar boek op het gevaar dat de jeugd de aansluiting niet meer kan vinden met het oorlogsverleden, als daar niet tijdig op ingehaakt wordt. Als de mondelinge getuigenissen door de overlevenden van de Tweede Wereldoorlog verstommen, ligt hier een taak voor herinneringscentra, voor musea en voor onderwijsinstellingen.

De humanisering in het historisch onderzoek vraagt ruimte om zich in te leven in het perspectief van de slachtoffers, maar ook in het perspectief van de daders en van de mensen die wegkeken. Deze benadering vereist een andere aanpak en specifiekere vaardigheden van de leerkracht.

Speelgoedmuseum Deventer

De hierboven geschetste ontwikkelingen maken duidelijk dat het oorlogsonderwijs een onderwerp van verandering, van vernieuwing én van discussie was, én blijft. Ontwerpers van lesprogramma's en projecten worden geïnspireerd door actuele maatschappelijke ontwikkelingen, maar zeker ook door nieuwe inzichten verkregen door historisch onderzoek.

Niet alleen de doelgroep verandert door de jaren heen, maar ook de onderwijsgevenden die de herinneringen over willen dragen. Dit vraagt voor de toekomst aandacht voor de inhoud van de oorlogslessen, maar ook voor de vorm. Oorlogs- en verzetmusea spelen hierbij een belangrijke rol.

Basisschool St. Lambertus Neeritter, 17 april 2014

Truus Manders-Scheres,
Jacques Manders, 2014

